अध्यापकमित्रम्

केरलापाठावलिः

संस्कृतम्

पञ्चमी कक्ष्या

संस्कृतविद्यालयानां कृते

TEACHER TEXT BOOK
KERALA READER SANSKRIT
Standard – V
For Sanskrit Schools only

Government of Kerala
Department of General Education
State Council of Educational Research and Training (SCERT)
Kerala
2024

वार्षिकासूत्रणम्

क्र.	मासः	पाठाः	कालांशाः	प्रवर्त्तनानि
पादवार्षिकमूल्यनिर्णयः	जूण्	गर्दभस्य मूर्खता	8	कथावतरणम्। कोशपरिचायनम्। पदचयनम्। पदपूरणम्।
	जूलै	गर्दभस्य मूर्खता अमरकोशः	8	वर्णविश्लेषणम्। नामपदक्रियापदविवेचनम्। क्रियापदलेखनम्। कथावतरणण्। समानपदचयनम्। सस्वरवाचनम्।
	आगस्त्	अमरकोशः	6	पदलेखनम्। पदप्रश्नः। अर्थलेखनम्
अर्धवार्षिकमूल्यनिर्णयः	सेप्तम्बर्	स्नेहनीडम्	8	कवितालपनम्। नूतनपदचयनम्। विना शव्दप्रयोगः। कवितालेखनम्।
	ओक्टोबर्	स्नेहनीडम्	8	पदलेखनम्।

		शास्त्रं हि महद्धरम्		वाक्यप्रयोगः। परिचायनम्। लट्- लङ् लकाराणां विवेचनम्
	नवम्बर्	**शास्त्रं हि महद्धरम्**	8	जीवनचरितलेखनम्। वाक्यनिर्माणम्।
	दिसम्बर्	**शास्त्रं हि महद्धरम्**	8	पदसूर्यनिर्माणम्। पट्टिकापूरणम्। वर्णावगमनम्।
वार्षिकमूल्यनिर्णयः	जनुवरि	**भवन्तु सोदराः सर्वे**	8	कथावतारणम्। पट्टिकाकरणम्। वाचनम्। अर्थलेखनम्।
	फेब्रुवरि	**भवन्तु सोदराः सर्वे सुभाषितानि**	8	पदच्छेदः। पादटिप्पणीलेखनम्। वाक्यलेखनम्। समानार्थकचयनम्। सुभाषितालपनम्।
	मार्च्	**सुभाषितानि**	8	सुभाषितलेखनम्। सुभाषितचयनम्। यथोचितं योजनम्।

प्रथमम् एककम् - साहितीयम् ।

अस्मिन् एकके 'गर्दभस्य मूर्खता' इति एका चित्रकथा, 'अमरकोशम्' अधिकृत्य एकं लघुविवरणञ्च अस्ति ।

पाठसंख्या - प्रथमः पाठः।	पाठस्य नाम - गर्दभस्य मूर्खता।
प्रधानाशयः - भाषासाहित्यम् ।	उपाशयः - बालसाहित्यम् ।
कालांशः - १२	व्यवहाररूपम् - चित्रकथा

उद्देश्यानि / लक्ष्याणि -		चित्राणाम् आशयमवगम्य कथां वदति ।
		पञ्चतन्त्रकथामधिकृत्य जानाति वदति च ।
मूल्यः/ मनोभावः च	-	भाषापठने उत्साहं जनयति ।
पठनलक्ष्याणि	-	कोशसाहाय्येन नूतनपदानां परिचायनं करोति ।
		अकारान्त पुल्लिङ्ग शब्दं विविच्य जानाति।
		केवलाव्ययानां परिचायनम् ।
		लट् लकारे प्रथमपुरुषशब्दानां चयनं करोति ।
		उचिताक्षरमुपयुज्य पदपूरणम् करोति ।
		वर्णविश्लेषणं करोति ।
		नामपदानि क्रियापदानि च विविच्य वदति ।
पठनसामर्थ्यम्	-	आशयग्रहणशेषि ।
		लघुवाक्य निर्माणशेषि: ।
		शब्दकोशोपयोगशेषिः ।
		कथाकथननैपुणिः ।

पाठस्य आमुखम् - मूल्यबोधवर्धनात्मिका लघुचित्रकथा भवति अयं पाठः।

विष्णुशर्मणा विरचितात् पञ्चतन्त्रात् उद्धृता एषा कथा।

प्रवेशकम् - सर्वे कथाश्रवणे तत्पराः खलु ? कीदृशीं कथां श्रोतुं इच्छन्ति ?

पक्षिमृगादीनां कथाः वा? तादृशीम् एकां कथां पठामः ।

पाठापग्रथनम् - स्वावस्थामवगम्यैव कार्याणि करणीयम्। नो चेत् अस्मिन् पाठभागे विद्यमानस्य गर्दभस्य अवस्था भविष्यति । 'अन्धम् अनुकरणं विनाशाय भवति' इति अध्यापिका छात्रान् बोधयति ।

पठनप्रवर्तनानि ।

प्रवर्तनम् १

चित्रं दृष्ट्वा संस्कृते वा कैरल्यां वा कांचन कथां वदति। अध्यापिका, साहाय्यं करोति । कथाकथनानन्तरं पाठभागे विद्यमानस्य अश्वपदस्य पर्यायपदानि तथा पदच्छेदञ्च लेखितुं छात्रान् प्रेरयति ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः - अर्थावगमनम्।

अक्षरस्फुटता।

प्रवर्तनम् २

पाठपुस्तके विद्यमानं चित्रं प्रदर्श्य, अस्य काकस्य कथा सर्वे श्रुतवन्तः वा? वक्तुं शक्यते वा ? इति पृच्छति। छात्रा: कैरल्यां कथां वदन्ति। अध्यापिका उक्तां कथां संस्कृतभाषया विवर्तनं कृत्वा चार्टपत्रे विलिख्य प्रदर्शयति। कथा - एकः काकः पिपासया सर्वत्र अटति। कूपस्य समीपे एकं घटम् अपश्यत्। काक: घटस्य समीपं गत्वा घटे किञ्चित् जलमेव अस्ति इति ज्ञात्वा एकम्

उपायम् अचिन्तयत्। सः काक: झटिति समीपस्थानि पाषाणखण्डानि घटे निक्षिपति स्म । तदा जलं क्रमशः उपरि आगतम्। जलं पीत्वा सन्तुष्टः काकः ततः अगच्छत् ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

वाक्यघटना ।

अर्थावगमनम् ।

आशयव्यक्तता।

उचितक्रमीकरणम् ।

प्रवर्तनम् ३

काकः, शुनकः, मार्जार:, बालकः, शुकः, स्यूतः इत्यादि पुल्लिङ्गपदानां लघुस्फोरकपत्राणि प्रदर्श्य वचनानि परिचिनोति ।

यथा -

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
काकः	काकौ	काकाः
शुनकः	शुनकौ	शुनकाः
मार्जार:	मार्जारौ	मार्जारा:
बालकः	बालकौ	बालकाः
शुकः	शुकौ	शुकाः
स्यूतः	स्यूतौ	स्यूताः

अनन्तरं स्फोरकपत्रं दत्वा क्रीडाद्वारा छात्रान् वचनानि बोधयति। ततः पाठपुस्तके विद्यमानानि प्रवर्तनानि दृष्ट्वा लेखनाय निर्दिशति ।

मूल्यनिर्णयसूचका: - उचितघटना।

पदज्ञानम् ।

आशयग्रहणम् ।

प्रवर्तनम् ४

पाठभागं पठित्वा कोष्ठके प्रदत्तानि अक्षराण्युपयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयितुं निर्दिशति।

यथा - व्यापारी , गदर्भः, गोणिका ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

अर्थावगमनम् ।

अक्षरज्ञानम् ।

पदज्ञानम् ।

प्रवर्तनम् ५

नामपदानि क्रियापदानि च लिखन्ति।

अध्यापिका कक्ष्यायाम् आगत्य चार्टपत्रे / ICT द्वारा" बालकः पठति " इति वाक्यं चित्रसाहाय्येन प्रदर्शयति वाचयति च । ततः अध्यापिका प्रश्नान् पृच्छति । `कः' पठति? इति । छात्राः वदन्ति 'बालक:' ।

बालकः किं करोति ? इति प्रश्नस्य उत्तररूपेण पठति इति छात्राः वदन्ति । एवं बहुविधानि उदाहरणानि प्रदर्श्य छात्रान् वक्तुं प्रेरयति ।

पिकः गायति ।

शिशुः पिबति ।

शुकः वदति।

पिता गच्छति ।

मातुलः खादति ।

इत्यादि वाक्येभ्यः नामपदं क्रियापदं च विविच्य वक्तुं प्रेरयति। ततः अध्यापिकायाः साहाय्येन लिखन्ति । पाठभागे विद्यमानानि प्रवर्तनानि छात्राः वदन्ति लिखन्ति च ।

नामपदानि	क्रियापदानि
शर्करा	पिबति
जलम्	हसति
नदी	लिखति
अश्व:	पठति
कार्पासः	गायति
गर्दभः	

मूल्यनिर्णयसूचकाः

पदज्ञानम् ।

उचित क्रमीकरणम् ।

प्रवर्तनम् ६

वर्णविश्लेषणम् ।

अध्यापिका चार्टपत्रे/ICT द्वारा एकैकाक्षरस्य वर्णविश्लेषणम् लिखित्वा प्रदर्शयति ।

यथा - क = क् +अ

की= क्+ ई

कू = क् +ऊ

को= क्+ ओ

कं =क्+ अं

एवम् अन्यानि अक्षराणि लेखितुं छात्रान् प्रेरयति, अध्यापिका साहाय्यं करोति । अनन्तरं पदानि दत्वा लेखनाय प्रेरयति, साहाय्यमपि करोति ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

अक्षरज्ञानम् ।

पदज्ञानम्।

प्रवर्तनम् ७

यथोचितं योजयतु

पदानुसारं चित्रं योजयितुं छात्रान् प्रेरयति।

कार्पासः	-	പഞ്ഞിക്കെട്ട്
नदी	-	നദി
अश्वः	-	കുതിര
गर्दभः	-	കഴുത
गोणिका	-	ചാക്കുകെട്ട്

मूल्यनिर्णयसूचकाः

पदज्ञानम् ।

अर्थज्ञानम् ।

संयोजकप्रवर्तनम् ।

पाठभागस्थानि पदानि चार्टपत्रे विलिख्य प्रदर्शयति। तानि पदानि अक्षरमालाक्रमानुसारं लेखितुं प्रेरयति। लिखितपदे अश्व शब्दस्य नामान्तराणि अपि सन्ति। एतादृश नानापदार्थं प्राप्तुं एकं कोशग्रन्थमस्ति इत्युक्तवा द्वितीयपाठे प्रविशति।

पाठसंख्या - द्वितीयःपाठः	पाठस्य नाम - अमरकोशः
प्रधानाशयः - भाषासाहित्यम् ।	उपाशयः - वैज्ञानिकसाहित्यम् ।
कालांशः - १०	व्यवहाररूपम् - लघुविवरणम्

उद्देश्यानि / लक्ष्याणि - संस्कृतवैज्ञानिकसाहित्ये वर्तमानान् कोशग्रन्थान् परिचिनोति ।

कोशग्रन्थेषु अमरकोशस्य प्राधान्यम् अवगच्छति।

मूल्यः / मनोभावः - भाषापठने औत्सुक्यम् उत्साहश्च वर्धते।

कोशग्रन्थानां निरीक्षणेन पदानामर्थं तेषां समानार्थक, नानार्थक शब्दानां ज्ञानञ्च सम्पादयति।

पठनलक्ष्याणि - नूतनपदानामर्थं शब्दकोशं निरीक्ष्य वदति लिखति च।

पदानां समानार्थकपदानि परिचिनोति विवेचयति च ।

क्रियापदानि वदति लिखति च।

पठननैपुणिः - इतरभाषानिघण्टून् परिचिनोति। तेषां प्रयोजनम् उपयोगितां शैलीं च अधिकृत्य लघुटिप्पणीः लिखति।

शब्दकोशान् निर्माति ।

पाठस्य आमुखम्

आशयविनिमयोपाधिरेव भाषा ।विश्वेऽस्मिन् अनेकाः भाषाः सन्ति। तासु तारतम्येण प्राचीना भवति संस्कृतभाषा । तत्रापि विविधानि साहित्यवैज्ञानिक- शास्त्राणि सन्ति । वैज्ञानिकशास्त्रेषु प्रथमगणनीयाः भवति निघण्टवः । संस्कृतभाषायां प्रथम शब्दकोशः भवति नामलिङ्गानुशासनमित्यपरनाम्ना प्रथितः अमरसिंहेन विरचितः

अमरकोशः । अस्मिन् ग्रन्थे त्रीणि काण्डानि सन्ति इत्यनेन अयं त्रिकाण्डी' इति नाम्नापि प्रसिद्धः भवति ।

पद्यरूपेण रचिते अस्मिन् शब्दकोशे उपदशसहस्रःश्लोकाः सन्ति। कैकुलङ्कर रामवारियर् महोदयस्य बालप्रिया, सि.टि परमेश्वरन् मूसत् महोदयस्य पारमेश्वरी च अस्याः प्रसिद्धे व्याख्ये।

प्रवेशकप्रवर्तनम्

प्रथमपाठे अश्वशब्दस्य समानार्थकानि पदानि ज्ञातवन्तः खलु ? एतादृशानाम् अन्यपदानां समानार्थकपदानि ज्ञातवन्तः वा? सूर्यः,रविः,भास्करः, आदित्यः, दिवाकर : इत्यादिनि नामानि ज्ञातवन्तः किल?एतानि सर्वाणि सूर्यस्य नामान्तराणि भवन्ति । एवम् अन्यशब्दानां नामान्तराणि पठितुं एकः शब्दकोशः अस्ति। स एव अमरसिंहस्य अमरकोशः । तमधिकृत्य पठामः।

पठनप्रवर्त्तनानि

अध्यापिका कक्ष्यां प्रविश्य पूर्वपठितानि पदानि समानपदानि च परिचिनोति।

यथा - नेत्रम् – नयनम्, अक्षि, चक्षुः ।

वनम् – काननम्, अटवी, विपिनम्।

प्रवर्तनम् १

समानपदानि चित्वा वदति लिखति च ।

वृक्षः – शाखी, विटपी, तरुः।

सुमम् – कुसुमं, सूनं, पुष्पम्।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

उचितपदचयनम्।

अर्थावगमनम्।

चित्रं दृष्ट्वा पदज्ञानम्।

प्रवर्तनम् २

क्रियापदलेखनम्

प्रथमपाठे नामपदानि क्रियापदानि च पठितवन्तः किल?

क्रियापदानि वक्तुं प्रेरयति ।

यथा – क्रीडति, पचति, वदति, पठन्ति,धावति, डयते, वर्तते,

लिखन्ति, वन्दते, गच्छन्ति ।

एवं पाठभागे अपि क्रियापदानि सन्ति । भवन्तः पाठभागं पठित्वा वैयक्तिकतया क्रियापदानि लिखन्तु । तदनन्तरं सङ्घे उपविश्य स्खालित्यनिवारणं कृत्वा वाचयतु।

सन्ति

भवन्ति

भवति

डयते।

प्रवर्तनम् ३

गणे नान्तर्भवति ।

अध्यापिका स्फोरकपत्राणि निर्माय छात्रेभ्य : ददाति । दत्ते पत्रे लिखितसंख्यानुसारं संङ्घरूपीकरणाय निर्दिशति । ततः अध्यापिकायाः

साहाय्येन अर्थम् अवगम्य समानार्थकपदानि सञ्चित्य एकत्र स्थापयति।

गणे ये शब्दा: न अन्तर्भवति तान् अन्यत्र स्थापयति।

यथा –

1) बालकः, कूपः, रमा, मण्डूक:

2) सिंहः ,कपोत:, व्याघ्रः, कलभः

एवं पाठपुस्तकस्थं प्रवर्तनं लेखितुं छात्रान् प्रेरयति।

(अ) स्नेहः (आ) प्रगतिः (इ) अचला।

मूल्यनिर्णयसूचकाः।

निरीक्षणपाटवम्।

अर्थज्ञानम्।

पदज्ञानम् ।

प्रवर्तनम् ४

पाठभागे विद्यमानं शब्दकोशं निरीक्ष्य दत्तानां पदानाम् अर्थं लिखतु।

बहव:	-	अनेके ।
विरचितः	-	लिखित: ।
अटवी	-	वनम् ।
प्रथितः	-	प्रसिद्धः ।
निघण्टवः	-	कोशग्रन्थाः ।

मूल्यनिर्णयसूचका: ।

अर्थग्रहणम्

पदज्ञानम्।

निरीक्षणपाटवम् ।

प्रवर्तनम् ५

सन्धिकार्यम्

अच् सन्धि:, हल् सन्धि :, विसर्गसन्धि: चेति सन्धि : त्रिविधा:। तेषु अच्सन्ध्यौ अन्तर्भवति दीर्घसन्धिः ।

<u>सवर्णदीर्घसन्धिः।</u>

अ + अ = आ

इ + इ = ई

उ + उ = ऊ

अ + आ = आ

आ + आ = आ

यथा –

तथापि = तथा + अपि

कस्यापि = कस्य + अपि

एवं पाठपुस्तके विद्यमानानि प्रवर्तनानि कर्तुं छात्रान् प्रेरयति ।

यथा -

कुत्र + अपि

अत्र + अपि

मूल्यनिर्णयसूचकाः ।

उचितलेखनम् ।

प्रवर्तनम् ६

पदप्रश्नः

सर्वे बालरमा, कलिक्कुटुक्का , बालभूमिः. च श्रुतवन्तः वा ? केषां गृहे एतानि पुस्तकानि सन्ति ? के के पठन्ति ते ? तेषु पुस्तकेषु कानि कानि विषयाणि सन्ति ? कथा, कविता,चित्रकथा, पदप्रश्नाः, इत्यादयः सन्ति खलु ? तादृशं एकं पदप्रश्नम् अत्रापि कुर्मः इत्युक्त्वा अध्यापिका पाठभागे दत्तं प्रश्नं पृच्छति ।

ल	तः	थि	प्र	हः
त्रि	सू	न्थः	सिं	म
का	नम्	र	प	ही
ण्डी	म	भा	षा	रू
अ	न्ति	व	भ	हः

क) त्रिकाण्डी

ख) सूनम्

ग) भवन्ति

घ) अमरसिंहः

ङ) भाषा

च) प्रथितः

छ) महीरुहः

मूल्यनिर्णयसूचकाः

अर्थावगमनम्

पदज्ञानम्

उचितयोजनम्

प्रतीक्षितोत्पन्नम् - लघुसंस्कृतशब्दकोशः ।

संयोजकप्रवर्तनम्

अस्मिन् पाठभागे पदस्य समानपदान् पठितवन्तः खलु? इतोऽपि पठितुं उत्सुकाः भवेत् वा? एवं शास्त्रं पठितुम् उत्सुकाः वा? शास्त्रस्य कौतुकं तथा स्नेहसम्पन्नं समूहञ्च पठितुं तात्पर्यम् अस्ति वा? तादृशमेककं पठामः?

अनुबन्धः

1. चक्रीवन्तस्तु वालेया रासभाः गर्दभा खराः। - गर्दभः
2. घोटके वीतितुरगतुराङ्गाश्वतुरङ्गमाः । - अश्व :
3. आपणस्तु निषाधायां विपणिः पण्यवीथिका। - विपणिः
4. वाल्कं क्षौमादि फालं तु कार्पासं बादरं च तत् ।
   कौशेयं कृमिकौशोत्थं शङ्कवं मृगरोमदम् ।। कार्पास :
5. उन्दुरुर्मूषकोऽप्याखुर्गिरिकाबालमूषिका ।
   सरटः कृकलासः स्यान्मुशलीगृहगोधिका ।। मूषकः
6. सिंहो मृगेन्द्र: पञ्चास्यो हर्यक्षः केसरी हरिः
   कण्ठीरवो मृगारिपूर्मृगदृष्टिर्मृगाशनः ।
   पुण्डरीकः पञ्चनखचित्रकायमृणाद्विषः
   शार्दूलद्विपिनौ व्याघ्रो तरक्षुस्तु मृगादनः ॥ सिंहः

अन्तलिङ्गविभक्तिवचनानि

स्त्रियः - ईकारान्त स्त्रीलिंग स्त्री शब्दस्य प्रथमा बहुवचनम्।

सुमनसः - सकारान्तः स्त्रीलिङ्गः प्रथमा बहुवचनम् ।

पुष्पम् - अकाशन्तः नपुंसकलिङ: प्रथमा एकवचनम् ।

प्रसूनम् - अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

कुसुमम् - अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

सुमम् - अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

वृक्षः - अकारान्तः पुल्लिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

महीरुहः - अकारान्तः पुल्लिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

शाखी - नकारान्तः पुल्लिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

विटपी - नकारान्तः पुल्लिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

पादपः - अकारान्तः पुल्लिङ्गःप्रथमा एकवचनम्।

तरुः - उकारान्तः पुल्लिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

प्रेम - नकारान्तः पुल्लिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

प्रियता - आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः प्रथमा एकवचनम्।

हार्दम् - अकाशन्तः नपुंसकलिङः प्रथमा एकवचनम्।

स्नेहः - अकारान्तः पुल्लिङ्गःप्रथमा एकवचनम्।

द्वितीयम् एककम् - शास्त्रकौतुकम्।

अस्मिन् एकके 'स्नेहनीडम्' इति एका कविता "शास्त्रं हि महद्वरम्" इति एकं विवरणञ्च अस्ति ।

पाठसंख्या - तृतीयःपाठः	पाठस्य नाम - स्नेहनीडम्
प्रधानाशयः - मानविकता ।	उपाशयः - स्नेहः ।
कालांश: - १२	व्यवहाररूपम् – कविता।

उद्देश्यानि /लक्ष्याणि - कवितां श्रुत्वा आशयम् अवगच्छति वदति च ।

कविता सतालम् आलपति ।

मूल्य:/ मनोभावः - मानविकगुणेषु सविशेषः भवति स्नेहः ।

मानवजीवने स्नेहस्य प्राधान्यं अतुल्यं भवतीति अवगच्छति।

पठनसामग्र्यः - बालकविता पुस्तकानि ।

पठनलक्ष्याणि - नूतनपदानि परिचिनोति ।

'विना' शब्दस्य प्रयोगं परिचिनोति ।

लट् लकारे उत्तमपुरुषपदानां चयनं करोति ।

अमरकोशस्य साहाय्येन समानपदानां चयनं करोति ।

अस्मद् शब्दं परिचिनोति ।

पठननैपुणिः - कवितालपनाय शेषिं वर्धयति ।

पाठस्य आमुखम्

सर्वेषां प्राणिनां सहजस्वभाव: भवति स्नेहः । आधुनिककाले स्नेहः,दया, अनुकम्पा इत्यादिनां वैरल्यं दृश्यते । कैरल्यां कुमारनाशान् महोदयस्य इयं कविता स्नेहस्य प्राधान्यम् उद्घोषयति।

സ്നേഹമാണഖിലസാരമൂഴിയിൽ
സ്നേഹസാരമിഹ സത്യമേകമാം
മോഹനം ഭുവനസംഗമിങ്ങതിൽ
സ്നേഹമൂലമമലേ! വെടിഞ്ഞു ഞാൻ

(കുമാരനാശാൻ - നളിനി)

तथा उल्लूर महोदयेन विरचितं प्रेमसङ्गीतम् नाम गीतकस्य प्रथमं पद्यं पश्यामः

ഒരൊറ്റ മതമുണ്ടുലകിന്നുയിരാം പ്രേമമതൊന്നല്ലോ
പരക്കെ നമ്മെ പാലമൃതൂട്ടും പാർവണശശിബിംബം.
(ഉള്ളൂർ എസ് പരമേശ്വരയ്യർ - പ്രേമസംഗീതം)

इत्यादि। एतादृशीं एकां स्नेहसम्बन्धिनीं कवितां पठामः ।

प्रवेशकप्रवर्तनम् ।

माता शिशुं लालयति किल ? सर्वे मातृस्नेहम् इच्छन्ति वा ? तथा प्रकृतिः सर्वे जीवजालान् लालयति । भेदभावेन विना मनुजाः सर्वान् स्नेहेन पश्यन्ति चेत् अयं लोकः कीदृशं सौन्दर्यं लभते । तादृशं स्नेहसम्पन्नतां मानविकतां च उद्घोषयन्तीम् एकां कवितां पठामः ।

पाठापग्रथनम् ।

मनुष्याणां परस्परं तथा जीवजालेषु च स्नेहभावं परिपोषयितुम् अयं पाठ: उपकरोति। सहजीविस्नेहं, दया, अनुकम्पा च एतया कवितया प्रतिपाद्यते ।

पठनप्रवर्तनानि ।

प्रवर्तनम् १

कवितां सतालमालपतु ।

छात्रान् संघं कृत्वा कवितालपनाय निर्दिशति ।वैयक्तिकरीत्या आलपनाय छात्रान् प्रेरयति। क्लेशेषु संजातेषु अध्यापिका साहाय्यं करोति च ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः ।

अर्थावगमनम् ।

आशयव्यक्तता ।

आलपनसामर्थ्यम् ।

प्रवर्तनम् २

नूतनपदानाम् अर्थलेखनम् ।

पाठभागं पठित्वा नूतनपदानां चयनं कर्तुं छात्रान् प्रेरयति । ततः लब्धानां नूतनपदानाम् अर्थं शब्दकोशं निरीक्ष्य लेखितुं निर्दिशति ।

यथा-

नीडम्	-	कुलायम्
सौशील्यम्	-	सत् शीलम्
समानता	-	तुल्यता
सदा	-	सर्वदा
श्रेष्ठः	-	उत्कृष्टः

मूल्यनिर्णयसूचकाः ।

पदज्ञानम् ।

अर्थावगमनम् ।

निरीक्षणसामर्थ्यम् ।

प्रवर्तनम् ३

अध्यापिका वाक्यद्वयं दत्वा ‘यत्र – तत्र’ उपयुज्य एकवाक्येन योजयितुं छात्रान् निर्दिशति ।

यथा -

* ग्रन्थालयः अस्ति । पुस्तकानि सन्ति ।

यत्र ग्रन्थालयः अस्ति तत्र पुस्तकानि सन्ति ।

* सूनम् विकसति । सुगन्धः प्रसरति । ।

यत्र सूनम् विकसति तत्र सुगन्धः प्रसरति ।

* अग्निः वर्तते । तापः भवति ।

यत्र अग्निः वर्तते तत्र तापः भवति ।

* परिश्रमः भवति । विजयः भविष्यति । 1

यत्र परिश्रमः भवति तत्र विजयः भविष्यति ।

एतादृशैः उदाहरणैः "यत्र-तत्र" योजनाय छात्राणां परिशीलनं दत्वा पाठपुस्तकस्थं प्रवर्तनं कर्तुं निर्दिशति ।

यत्र नदी अस्ति तत्र मीनाः सन्ति ।

यत्र मधुरम् अस्ति तत्र पिपीलिकाः सन्ति ।

यत्र मालिन्यम् अस्ति तत्र रोगाः सन्ति ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः ।

उचितप्रयोगः ।

आशयावगमनम् ।

पदज्ञानम् ।

प्रवर्तनम् ४

सार्थकं पदं लिखतु ।

पाठभागं पठित्वा दत्तानि अक्षराणि उपयुज्य सार्थकपदलेखनाय छात्रान् प्रेरयति ।

स्नेहनीडम् ।   विलसन्ति ।

सुमानसाः ।   समानता ।

परस्परम् ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

अक्षरज्ञानम् ।

पदज्ञानम् ।

उचितघटना ।

प्रवर्तनम् ५

"विना" शब्दप्रयोगः ।

कोष्ठके दत्तां सूचनाम् अनुसृत्य वाक्यं पूरयतु ।

पुस्तकं विना सा न पठति ।

बालिका शर्करया विना क्षीरं न पिबति ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः ।

वाक्यघटना ।

आशयावबोधः ।

संयोजकप्रवर्तनम्

स्नेहसम्पन्नसमूहे जीवन्ति चेत् अस्माकं मनसि सन्तोषदायकं भवति। यदा प्रकृतिरमणीयताम् आस्वादयितुं शक्यते तदा प्रकृतिं ज्ञातुं प्रेरयति। तादृशमेकं पाठं पठामः।

अनुबन्धः

अन्वयः

यत्र सौशील्यं , दया, समानता च वर्तन्ते, तत्र स्नेहवर्णाः शोभया सदा विलसन्ति।

विश्वकल्याणकारकः स्नेहः हि भूमौ एकधनं (भवति)। परस्परं भावयित्वा अस्मिन् स्नेहनीडे वसामः।

अयं श्रेष्ठः अयं नेतिः भेदभावमतिं विना वयम् अत्यन्तस्नेहसान्द्रसुमानसाः भवामः।

आशयः

यत्र शोभनं शीलम् अन्येषु दया समस्तजीविनां प्रति तुल्यता च वर्तन्ते, तत्र स्नेहस्य वर्णाः मनोहारितया परिलसन्ति।

धरायां लोकमङ्गलकारकः एकोऽहि धनं तत् एव स्नेहः। परस्परं भावयित्वा अस्मिन् स्नेहनीडे वसामः।

अयं श्रेष्ठः अयं न इति भेदबुद्धिं विना वयम् अतीव स्नेहेन सन्द्रीभूतसुमानसाः भवामः।

पाठसंख्या - चतुर्थःपाठः	पाठस्य नाम - शास्त्रं हि महद्वरम्।
प्रधानाशयः - शास्त्रबोधः।	उपाशयः - अन्वेषणमनोभावः।
कालांश: - १३	व्यवहाररूपम् – विवरणम्।

उद्देशयानि/लक्ष्याणि	-	वर्णान् विवेचयति। संस्कृते विविधशास्त्राणां तथा शास्त्रज्ञानां च परिचायनं करोति।
मूल्यः/मनोभावः	-	शास्त्रावबोधः छात्रेषु वर्धयति।
पठनसामग्र्यः	-	शास्त्रावबोधपुस्तकानि, शास्त्रज्ञानम् अधिकृत्य ICT (Video clips)
पठनलक्ष्याणि	-	लट् - लङ् च रुपाणि अवगच्छति लिखति च। यदा-तदा उपयुज्य वाक्यनिर्माणम्। रामन् प्रभावमवगच्छति। जीवनचरितस्य लेखनपरिचायनं करोति। नूतनपदानि परिचिनोति।
पठननैपुणीः	-	शास्त्रावबोधः।

पाठस्य आमुखम्

प्रसिद्ध भारतीयशास्त्रज्ञानां नामानि जानन्ति वा? आर्यभटः , मयः, चरकः, सुश्रुतः, श्रीनिवासरामानुजः, सि.वि रामन् इत्यादयः भारतीयशास्त्रज्ञाः भवन्ति। सि.वि रामन् महोदयस्य रामन् प्रभावः इति सिद्धान्तः नोबल् पुरस्कारेण पुरस्कृतः ।विविध

शास्त्रशाखा:, शास्त्रकारान् च परिचिनोतुम् अनेन पाठेन शक्यते। इन्द्रधमनुषःपठनेन वर्णान् (रूपान्) अपि पठितुम् अयं पाठः उपकरोति।

प्रवेशकप्रवर्तननम् ।

सागरस्य वर्णः कः ? इन्द्रधनुषः वर्णाः जानाति वा? एतादृश कार्याणि अस्मिन् पाठभागे अन्तर्भवति। पाठभागे दत्तं चित्रं दृष्ट्वा तत्र किं किं अस्ति इति वक्तुं छात्रान् प्रेरयति । चित्रे इन्द्रधनुः, नीलाकाश: महानौका च अन्तर्भवति । छात्रान् एवं पृच्छति - इन्द्रधनुषः उद्भवः कथम् इति। प्रश्नानाम् उत्तराय अयं पाठं पठामः ।

पाठापग्रथनम्

अस्मिन् पाठभागे" रामन् प्रभावः " किमिति वदति। संस्कृतवाङ्मये विद्यमानानां शास्त्राणां तथा शास्त्रज्ञानाञ्च परिचायनं करोति।

पठनप्रवर्तनानि

प्रवर्तनम् १

रामन् प्रभावः।

ദ്രാവങ്ങളിലൂടെ കടന്നുപോകുന്ന പ്രകാശത്തിന്റെ വിസരണവുമായി ബന്ധപ്പെട്ട പ്രതിഭാസത്തെ കുറിച്ചുള്ള സിദ്ധാന്തമാണ് രാമൻ പ്രഭാവം. കടലിന് നീലനിറം എങ്ങനെ ലഭിക്കുന്നു എന്ന ചോദ്യമാണ് ഈ പ്രതിഭാസത്തിന്റെ വിശദീകരണം കണ്ടെത്താൻ അദ്ദേഹത്തെ പ്രേരിപ്പിച്ചത് . ഒരു സുതാര്യമാധ്യമത്തിലൂടെ കടന്ന് പോകുമ്പോൾ പ്രകീർണ്ണനം സംഭവിക്കുന്ന ഏകവർണ്ണ പ്രകാശത്തിൽ ചെറിയൊരു ഭാഗത്തിന് തരംഗ ദൈർഘ്യത്തിൽ വ്യത്യാസമുണ്ടാക്കുന്ന പ്രതിഭാസമാണ് രാമൻ പ്രഭാവം(രാമൻ ഇഫക്ട്). 1928 ഫെബ്രുവരി 28 ന് ഇത് പ്രസിദ്ധീകരിക്കുകയും 1930- ൽ ഭൌതികശാസ്ത്രത്തിനുള്ള നോബേൽ സമ്മാനം ലഭിക്കുകയും ചെയ്തു. ഇതിന്റെ ഓർമ്മക്കായി ഫെബ്രുവരി 28 ദേശീയശാസ്ത്രദിനമായി ആചരിക്കുന്നു. 1954 ൽ ഭാരതരത്ത അവാർഡ് നൽകി രാഷ്ട്രം അദ്ദേഹത്തെ ആദരിച്ചു.

प्रवर्तनम् २

कोष्ठके दत्ताः सूचनाः अनुसृत्य सि.वि. रामस्य जीवनचरितं रचयतु । जीवनचरितलेखनम् ।सि. वि रामन् ।श्री चन्द्रशेखरवेङ्किट्टरामः १८८८ तमे वर्षे नवम्बर् ७ दिनाङ्के तमिलनाडू राज्ये तिरुच्चिरपल्लि देशे जनिमलभत। तस्य पिता **चन्द्रशेखररामानन्दन् अय्यर्** माता **पार्वती अम्माल्** च आस्ताम्। तस्य भार्यायाः नाम लोकसुन्दरी अम्माल् आसीत्। १९२८ तमे वर्षे फिब्रवरी मासस्य २८ दिनाङ्के रामन् प्रभावः इति प्रतिभासं प्रत्यभिज्ञातम्। एतेन प्रभावेन सः १९३० तमे वर्षे भौतिकशास्त्रविषये नोबल् पुरस्कारेण आदृतः च । १९५४ तमे वर्षे भारतरत्नपुरस्कारम् अलभत। सः १९७० तमे वर्षे नवम्बर मासस्य २२ दिनाङ्के दिवङ्गतः।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

वाक्यघटना ।

क्रियापदज्ञानम् ।

विभक्तिज्ञानम्।

अनुबन्धे दत्तस्य सूचनानुसारं छात्राः जीवनचरितं लिखतु। .

प्रवर्तनम् ३

इन्द्रधनोः वर्णं पाठपुस्तके अस्ति । तत् वर्णं दृष्ट्वा एतानां पुष्पाणां नामानि लिखतु।

यथा - नीललोहित वर्णः।

जम्बूवर्णः।

नीलवर्णः।

हरितवर्णः।

पीतवर्णः।

नारङ्गवर्णः।

रक्तवर्णः।

प्रवर्तनम् ४

यथोचितं योजयतु।

पाठभागं पठित्वा भारतीयशास्त्राणां तस्य शास्त्रज्ञानां च नामानि यथोचितं योजयतु ।

शास्त्राणि	शास्त्रकाराः
खगोलशास्त्रम्	आर्यभटः
भैतिकशास्त्रम्	सि. वि. रामन्
गणितशास्त्रम्	श्रीनिवास रामानुजः
आयुर्वेदशास्त्रम्	चरकः
वास्तुशास्त्रम्	मयः

प्रवर्तनम् ५

पट्टिकापूरणम्

अध्यापिका कक्ष्यायां कानिचन वाक्यानि चार्टपत्रे विलिख्य प्रदर्शयति ।

यथा -

१) पिता कार्यलयं गच्छति ।

पिता कार्यालयम् अगच्छत् ।

२) काकः नीडे ससुखं वसति ।

काक: नीडे ससुखम् अवसत् ।

3) शुकः वदति।

शुकः अवदत् ।

एवं कानिचन उदाहरणानि दत्वा लट् लङ् लकारयोः भेदाः छात्रान् बोधयति । तदनन्तरं पाठपुस्तके प्रदत्तं प्रवर्तनं कर्तुं प्रेरयति ।

पट्टिकां पूरयतु -

लट्	लङ्
भवति	अभवत्
क्रीडति	अक्रीडत्
पठति	अपठत्
गच्छति	अगच्छत्
अस्ति	आसीत्

प्रवर्तनम् ६

यदा - तदा

अध्यापिका कानिचन वाक्यानि “यदा - तदा” उपयुज्य वाक्यपूरणं कृत्वा चार्टपत्रे प्रदर्शयति।

यथा -१) शुनकः भषति । छात्राः धावन्ति ।

यदा शुनकः भषति तदा छात्राः धावन्ति ।

२) वृष्टिः वर्षति ।छत्रम् उद्घाटयति।

यदा वृष्टिः वर्षति तदा छत्रम् उद्घाटयति ।

ततः पाठपुस्तके प्रदत्तस्य उदाहरणानुसारं दत्तानि वाक्यानि लेखनाय अध्यापिका साहाय्यं करोति ।

१) यदा अध्यापक: कक्ष्यां प्रविशति तदा छात्राः उत्तिष्ठन्ति ।

२) यदा श्याममेघाः आगच्छन्ति तदा मयूराः नृत्यन्ति ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः ।

उचित प्रयोगः ।

आशयावगमनम् ।

पदज्ञानम् ।

प्रवर्तनम् ७

पदसूर्य निर्माणम् ।

पाठपुस्तके दत्तस्य अमारकोशं दृष्ट्वा कोष्ठकात् जलस्य पर्यायपदानि चित्वा पदसूर्यं पूर्तीकरोतु ।

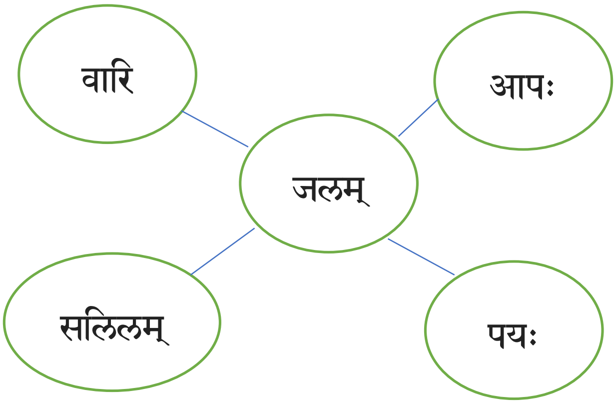

मूल्यनिर्णयसूचकाः

अर्थावगमनम्।

पदज्ञानम्।

संयोजकप्रवर्तनम्

संस्कृतसाहित्ये विद्यमानाः शास्त्राणां शास्त्रज्ञानाञ्च ज्ञानं अनेन पाठेन लभते। साहित्यशास्त्रपठनेन छात्राणां मनसि मूल्यबोधं पौरबोधञ्च वर्धयितुं, तेन उत्तमपौरान् स्रष्टुं शक्यते। तादृशां पौरबोधवर्धनात्मिकां कथां सुभाषितञ्च पठामः।

अनुबन्धः

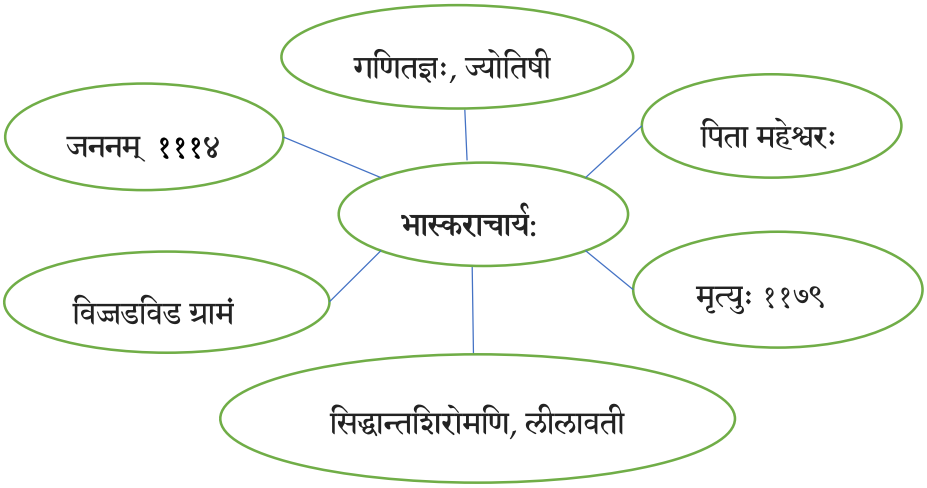

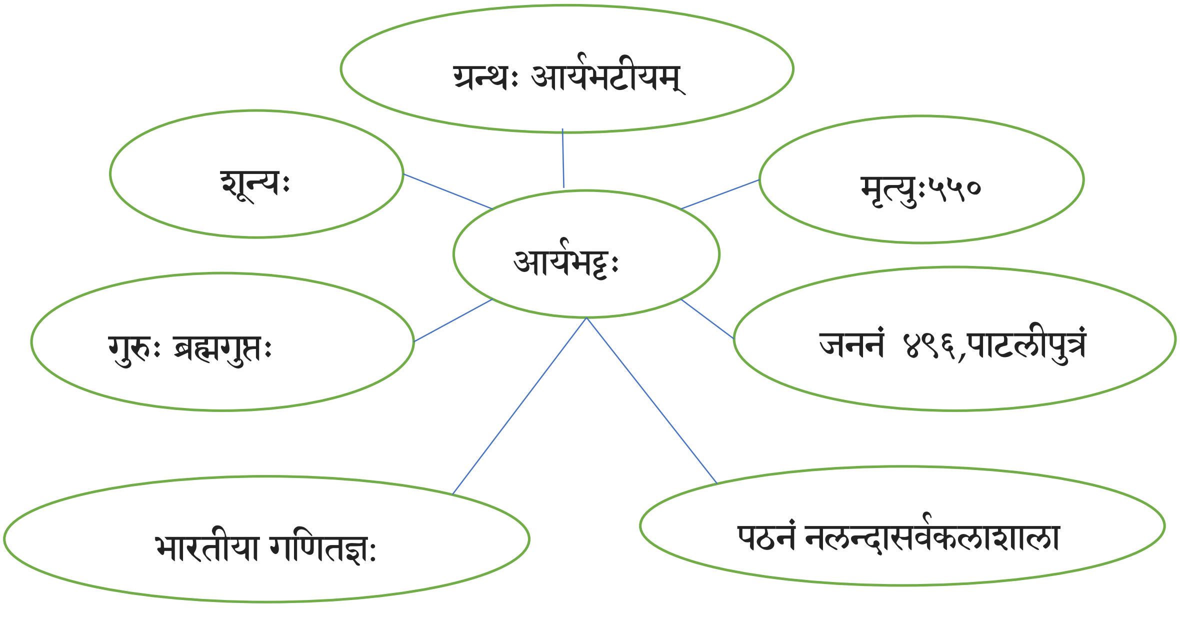

तृतीयम् एककम् - नैतिकम्।

एककस्य स्वभावः अस्मिन् एकके "भवन्तु सोदराः सर्वे" इति एका कथा, "सुभाषितञ्च" अन्तर्भवति ।

पाठसंख्या - पञ्चमः पाठः	पाठस्य नाम - भवन्तु सोदराः सर्वे
प्रधानाशयः - भरणव्यवस्थामूल्यानि ।	उपाशयः - पौरबोधम् ।
कालांशः - १४	व्यवहाररूपम् – कथा।

उद्देश्यानि/ लक्ष्याणि - पौरबोधमधिकृत्य चर्चां करोति वदति च । पौरबोधवर्धकानाम् आशयानां पादटिप्पणीं लिखति ।

मूल्यः / मनोभावः - पौरबोधः, भरणघटनामूल्यानि अधिकृत्य अवबोधं वर्धयितुं शक्यते ।

पठनसामग्र्यः - पौरबोधसम्बन्धीनि, भरणघटनामूल्यानि च अधिकृत्य video clips (मधुवाणी कथा)

पठनलक्ष्याणि - पाठभागात् पदानामर्थं शब्दकोशं निरीक्ष्य लिखति । पाठभागात् संश्लिष्टपदानि विग्रहपदानि च लिखति। पाठभागात् लङ् लकाररूपाणि विविच्य त्त्वान्त - ल्यबन्त अव्ययपदानि वर्गीकरोति । पाठभागान्तर्गतानां पदानां समानपदानि अमरकोशम् अनुसृत्य लिखति । 'स्म' उपयुज्य वाक्यनिर्माणं करोति।

पठननैपुणिः - उत्तमपौरबोधं परिचिनोति ।

पाठस्य आमुखम्

आधुनिककाले समूहे दया,अनुकम्पा, क्षमा, सहजीविस्नेहः इत्यादि मूल्यानां च्युतिः दृश्यते । तत्परिहाराय मूल्यबोधवर्धनात्मिकाः कथाः छात्रान् पाठयति । ततः आगामिनि काले उत्तमपौराणां वर्धनेन अद्यतनकाले समूहे प्राचल्यमानानां विपदां निर्माजनं साध्यं भवेत् ।समूहे सर्वेषां तुल्यनीतिः अवश्यमेव । तदर्थं छात्राणां मनसि सहजीविस्नेहं वर्धयितुम् अयं पाठः उपकरोति।

प्रवेशकप्रवर्तनम्

प्रथमचित्रे किं किं पश्यति ?

छात्राः किं कुर्वन्ति ?

कथं याने आरोहन्ति ?

द्वितीयचित्रे किं किं पश्यति ?

छात्राः किं कुर्वन्ति ?

कथं याने आरोहन्ति ?

पङ्क्तिशः वा?

अत्र उचितं चित्रं किम् ? कारणं किम् ?

छात्राणां पौरबोधमस्ति ।अतः ते पङ्क्तिशः यानम् आरोहन्ति । पौरबोधमधिकृत्य एकां कथां पठामः ।

पठनप्रवर्त्तनानि :-

प्रवर्तनम् १

उचितानुचितचयनम्

पाठपुस्तकस्थं चित्रं दृष्ट्वा उचितं वा अनुचितं वा इति लिखतु।

यथा -

अनुचितम् ।

उचितम्

उचितम् ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

निरीक्षणपाटवम्।

आशयावबोधः ।

प्रवर्तनम् २

अर्थलेखनम्

पाठभागं सम्यक् पठित्वा तत्रस्थानि नूतनपदानि चित्वा टिप्पणिपुस्तके लेखितुं प्रेरयति । प्रदत्तपदानाम् अर्थं शब्दकोशं निरीक्ष्य लेखितुं निर्दिशति।

पदानि	समानपदानि
अवकरः	मालिन्यम्
स्कन्धः	अंस:
सम्मार्जकः	स्वच्छकारः
स्पृष्ट्वा	स्पर्शनं कृत्वा
स्वच्छता	शुद्धिः

मूल्यनिर्णयसूचकाः

पदज्ञानम् ।

अर्थज्ञानम्।

प्रवर्तनम् ३

चर्चा

कथायां विद्यमानस्य ईश्वरचन्द्रविद्यासागरस्य प्रवृत्तिम् अधिकृत्य चर्चां करोतु । तदर्थम् अध्यापिका साहाय्यं करोति।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

अर्थावगमनम्।

वाक्यघटना।

उचितपदप्रयोगः।

प्रवर्तनम् ४

पदच्छेदः

अध्यापिका कक्ष्यायां कानिचन उदाहरणानि चार्टपत्रे विलिख्य स्थापयति। तत् दृष्ट्वा पाठभागे प्रदत्तस्य प्रवर्तनस्य लेखनाय छात्रान् निर्दिशति।

यथा-

लिखन्नासीत् = लिखन् + आसीत् ।

चलन्नासीत् = चलन् + आसीत् ।

प्रकृतिरपि = प्रकृतिः + अपि ।

नेत्रयोरपि = नेत्रयोः + अपि ।

गच्छन्नासीत् = गच्छन् +आसीत् ।

वृत्तिरपि = वृत्तिः +अपि ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

उचितलेखनम्।

अर्थज्ञानम्।

पदज्ञानम्।

प्रवर्तनम् ५

पट्टिकां पूरयतु

क्त्वान्तम्	**ल्यबन्तम्**
ज्ञात्वा	आगत्य
दृष्ट्वा	उपक्रम्य
भूत्वा	परिक्रम्य
पतित्वा	
पठित्वा	

प्रवर्तनम् ६

पादटिप्पणीलेखनम्।

चित्रं दृष्ट्वा उचितवाक्यानि कोष्ठकात् चित्वा चित्रस्य अधःलिखतु ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

निरीक्षणपाटवम्।

अर्थावगमनम्।

प्रवर्तनम् ७

'स्म' उपयुज्य वाक्यपरिवर्तनं करोतु

वर्तमानकालक्रियापदेन सह 'स्म' प्रयुज्य भूतकालार्थं सूचयति ।

उदाहरणानि चार्टपत्रे/ICT विलिख्य प्रदर्शयति ।

अलिखत् - लिखति स्म

अक्रीडत् - क्रीडति स्म

अनमत् - नमति स्म

अहसत् - हसति स्म

अपिबत् - पिबति स्म

पाठभागे दत्तानि पदानि "स्म" प्रयुज्य लिखन्तु ।

क) उद्यानं पुष्पपूर्णं भवति स्म ।

ख) कृषकः वृषभं नयति स्म ।

ग) बालकः पाठं पठति स्म ।

घ) बालिका दन्तधावनं करोति स्म ।

प्रवर्तनम् ८

पुष्पमध्ये दत्तपदानां समानार्थक पदानि उपरि दत्तेभ्यःपदेभ्यः चित्वा पुष्पदलं पूरयतु ।

वस्त्रम् - आच्छादनं, वसनम्, अंशुकं, चेलम् ।

शरीरम् - वपुः, विग्रहः, संहननं, गात्रं, कायः ।

वैद्यः - भिषक्, चिकित्सकः, रोगहारी ।

प्रवर्तनम् ९

पट्टिकापूरणम्

उदाहरणानि दत्वा लट् - लङ् लकारयोः भेदान् बोधयति । तदनन्तरं पाठभागस्थ प्रवर्त्तनानि लेखितुं प्रेरयति ।

लट्	लङ्
दर्शयति	अदर्शयत्
धावति	अधावत्
पचति	अपचत्
खादति	अखादत्
स्मरति	अस्मरत्
करोति	अकरोत्
पश्यति	अपश्यत्
नयति	अनयत्
पृच्छति	अपृच्छत्

संयोजकप्रवर्तनम्

पौरबोधकाःतथा मूल्यबोधकाः कथाः चयनं कर्तुं छात्रान् प्रेरयति। इदानीं वयं मूल्यबोधात्मिकां कथां पठितवन्तः खलु? एतादृशाः केचनश्लोकाः अपि पठामः।

पाठसंख्या - षष्ठः पाठः	पाठस्य नाम - सुभाषितानि
प्रधानाशयः - मानविकता	**उपाशयः - नीतिबोधः।**
कालांशः - ८	**व्यवहाररूपम् – सुभाषितानि।**

उद्देश्यानि / लक्ष्याणि	-	सुभाषितेषु निहितानां मूल्यानां परिचायनम् । तालात्मकतया आशयव्यक्ततया च सुभाषितालपनम्।
मूल्यः / मनोभावः	-	उत्तमस्वभावरूपीकरणाय साहाय्यं करोति । सद्गुणदुर्गुणयोर्मिथः भेदं जानाति।
पठन सामग्र्यः	-	सुभाषित मुक्तावली । सूक्तिमुक्तावलिः। सुभाषितावलिः । सुभाषितमञ्जरी ।
पठनलक्ष्याणि	-	समानपदचयनं, वाक्यरचना, सुभाषितस्य आशयलेखनं, सुभाषितसम्पुटनिर्माणम् च।
पठननैपुणीः	-	सुभाषितानि अधिकृत्य अधिकज्ञानं प्राप्नोति ।

पाठस्य आमुखम्

भाषासु मधुरा मुख्या दिव्या गीर्वाणभारती ।
तस्यां हि काव्यं मधुरं तत्राऽपि च सुभाषितम् ॥ इति ।।

सुष्ठु भाषितं सुभाषितम् । स्नेहः, सम्पत्, दैनन्दिनजीवितं, समूहः, विद्यामहत्वम् इत्यादि विषयेषु सुभाषितानि सन्ति । अस्मिन् पाठभागे वृद्धजनोपदेश स्वीकरणस्य प्राधान्यं, सर्वभूतानां हितं,सत्यं,मानवानां षड्गुणाः च अन्तर्भवन्ति ।

प्रवेशकप्रवर्तनम् ।

श्लोकमिदं श्रुतं वा? कीदृशं श्लोकं श्रुतम् ?

काकः कृष्णः पिकः कृष्णःको भेदः पिककाकयोः ।

वसन्तकाले संप्राप्ते काकः काकः पिकः पिकः।।

अयं श्लोकः श्रुतः वा? **एतादृशम् अर्थयुक्तं श्लोकमेव सुभाषितम् इत्युक्त्वा अध्यापिका पाठभागं प्रविशति ।**

पाठापग्रथनम्

नीतिबोधात्मकानि कानिचन सुभाषितानि अस्मिन् पाठभागे अन्तर्भवति। वृद्धजनानाम् उपदेशमनुसरन् वृद्धिं प्राप्नोति । सर्वभूतानाम् अत्यन्तं हितकरं भवति सत्यम्। मनुष्याणां षट् गुणांश्च विशदीकरोति ।

पठनप्रर्वतनानि

प्रवर्तनम् १

सतालमालपनम्

छात्रान् सङ्घेषु कृत्वा श्लोकालपनाय निर्दिशति । वैयक्तिकरीत्या आलपनाय छात्रान् प्रेरयति। क्लेशपरिहाराय अध्यापिका साहाय्यं करोति ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

अर्थावगमनम् ।

आशयव्यक्तता।

आलपनसामर्थ्यम् ।

प्रवर्तनम् २

अन्वयलेखनम्

पाठभागे लब्धानां सुभाषितानां अन्वयं लेखितुं प्रेरयति ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः।

वाक्यघटना ।

आशयावगमनम् ।

प्रवर्तनम् ३

आशयलेखनम् ।

पाठभागस्थस्य सुभाषितस्य आशयं स्ववाक्यैः लेखितुं छात्रान् निर्दिशति । अध्यापिका क्लेशनिवारणं करोति ।

मूल्यनिर्णयसूचकाः।

अर्थावगमनम् ।

पदज्ञानम् ।

वाक्यघटना।

प्रवर्तनम् ४

सुभाषितलेखनम्

सत्यं,दानं,क्षमा,धैर्यम् इत्यादि विषयमधिकृत्य सुभाषितानां चयनं कृत्वा सम्पुटनिर्माणं करोतु।

मूल्यनिर्णयसूचकाः

विषयबन्धितम्।

अर्थयुक्तम्।

प्रवर्तनम् ५

पाठभागे विद्यमानं शब्दकोशं निरीक्ष्य दत्तानां पदानाम् अर्थं लिखतु।

अप्रिय: - न प्रियः

पथ्यः - पालनीयः

वचनम् - वाक्

हितम् - प्रियम्

धृतिः - धैर्यं

हातव्याः - त्याज्याः

प्रवर्तनम् ६

सुभाषितपङ्क्तिलेखनम्

"वृद्धजनानाम् अनुशासनम् अनुसरन् प्रियत्वं निश्चयेन प्राप्नोति" इति आशयपरं सुभाषितं चित्वा लिखतु।

अप्रियोऽपि हि पथ्यः स्या-
दिति वृद्धानुशासनम्।
वृद्धानुशासने तिष्ठन्
प्रियतामुपगच्छति ॥

प्रवर्तनम् ७

यथोचितं योजयतु ।

'क' मञ्जुषायां दत्तानां प्रश्नानाम् उचितमुत्तरं 'ख' मञ्जुषातः चित्वा लिखतु।

क	ख
अप्रियः + अपि	अप्रियोऽपि

सत्यात् + आपि	सत्यादपि
षट्+ एव	षडेव

अनुबन्धः

क्षमा

1. क्षमा दानं क्षमा यज्ञः

   क्षमा सत्यं हि पुत्रिका।

   क्षमा यशः क्षमा धर्मः

   क्षमयाविष्ठितं जगत्।।

2. क्षमाशस्त्रं करे यस्य

   दुर्जनः किं करिष्यति।

   अतृणे परितो वह्निः

   स्वयमेवोपशाम्यति।।

धैर्यम्

कदर्त्थितस्यापि हि धैर्यव्यत्ते-

र्न शक्यते धैर्यगुणाः प्रमार्ष्टुम्।

अधोमुखस्यापि कृतस्य वह्ने-

र्नाऽधः शिखा यान्ति कदाचिदेव।।

सत्यम्

अश्वमेधसहस्राणि

सत्यं च तुलया धृतम्।

अश्वमेधसहस्राद्धि

सत्यमेवाऽतिरिच्यते।।

धैर्यम्

रत्नैर्महाब्धेस्तुतुषुर्न देवाः

नभेजिरे भीमविषेण भीतिम्।

सुधां विना न प्रययुर्विरामम्

न निश्चितार्थाद्विरमन्ति धीराः।।